

УДК 347.963

А. В. Пшонка

СУТНІСТЬ ТА МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ

Досліджено сутність та механізм реалізації дисциплінарної відповідальності прокурорів. Проаналізовано підстави цього виду юридичної відповідальності прокурорсько-слідчих працівників; окреслено основні недоліки сучасного стану законодавства про дисциплінарну відповідальність прокурорсько-слідчих працівників та сформульовано пропозиції щодо його удосконалення.

Ефективна реалізація покладених на органи прокуратури завдань можлива лише за умови належного виконання працівниками прокуратури їх службових обов'язків. Випадки порушення службової дисципліни завдають шкоди авторитету прокуратури як державного органу, ставлять під сумнів, а іноді й унеможливають виконання прокурорсько-слідчими працівниками основних завдань щодо утворення верховенства закону та зміцнення правопорядку в країні.

Аналіз сучасного стану діяльності органів прокуратури свідчить, що у цій сфері існує значна кількість проблем, подолання яких потребує значних зусиль з боку і науковців, і працівників прокуратури. Перш за все, це недосконалість законодавства, яке регулює діяльність прокуратури; значна кількість положень нормативно-правових актів застарілі за своєю сутністю та не враховують особливостей сучасного етапу розвитку української державності, що й обумовлює актуальність цієї роботи. Останнім часом питання дисциплінарної відповідальності прокурорів розглядалися переважно лише в контексті прийняття нової редакції Дисциплінарного статуту прокуратури України. Але природа й механізм цього виду юридичної відповідальності в юридичній науці й досі залишаються недостатньо дослідженими. З огляду на це видається необхідним висвітлити деякі важливі питання, що певною мірою сприятиме з'ясуванню сутності дисциплінарної відповідальності прокурорів.

Метою цієї роботи є науковий аналіз інституту дисциплінарної відповідальності прокурорсько-слідчих працівників як одного з видів юридичної відповідальності.

Наукова новизна статті полягає у тому, що вона є однією з перших спроб комплексно розглянути питання сутності дисциплінарної відповідальності прокурорів; у роботі окреслено основні недоліки сучасного стану законодавства про дисциплінарну відповідальність прокурорсько-слідчих працівників та сформульовано пропозиції щодо його вдосконалення.

Загальноновизнано, що дисциплінарна відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності [1–3]. Дослідженню юридичної відповідальності присвячено низку робіт, однак її єдину концепцію ще не розроблено. Складність цієї проблеми зумовлена широкою

гадузевою специфікою у вивченні цієї правової категорії, а також неоднозначним підходом до її вивчення.

На даний час співіснують два основні підходи щодо дослідження питань юридичної відповідальності. Перший передбачає традиційне поєднання категорії правової відповідальності з правопорушенням, тобто відповідальність за дію (бездіяльність), виражену в порушенні правових норм. Прихильниками цього підходу є О. С. Іоффе, М. Д. Шаргородський, Р. О. Халфіна [4; 5].

Другий підхід розглядає юридичну відповідальність не тільки в ретроспективному, а й у проспективному, позитивному аспекті. До числа вчених, які підтримують таку точку зору, слід віднести І. С. Самощенка, М. Х. Фарукшина, Г. Н. Ветрову, В. С. Венедиктова [6–8]. При цьому вони розглядають позитивну юридичну відповідальність як усвідомлення і відтворення особистістю у своїй поведінці необхідності виконання обов'язку.

Дисциплінарна відповідальність як вид юридичної відповідальності, у тому числі й працівників прокуратури, є процесом впливу, з одного боку, на особу, яка вчинила правопорушення, а з другого – на потенційного правопорушника. Такий висновок можна зробити з огляду на наступне.

По-перше, вплив з боку держави виражається в тому, що в нормативних актах (Законі України «Про прокуратуру», Дисциплінарному статуті прокуратури України, процесуальному законодавстві та ін.) знаходять своє відображення професійні стандарти прокурорської діяльності та поведінки, виражені у службових обов'язках і вимогах, що ставляться до прокурорів. Їх порушення в деяких випадках є підставою настання дисциплінарної відповідальності. У ст. 9 Дисциплінарного статуту прокуратури України [9] міститься перелік видів дисциплінарних стягнень, тобто несприятливих наслідків, що настають у випадках вчинення прокурорами дисциплінарних проступків. Держава тим самим встановлює ступінь негативної оцінки дій (бездіяльності), що визнається проступком, і ті обмеження, яких зазнаватиме порушник. Іншими словами, сама наявність законодавчого закріплення дисциплінарної відповідальності (підстав виникнення, видів дисциплінарних стягнень) впливає на формування мотивів поведінки, стримуючих від порушень.

По-друге, застосування до прокурора заходу дисциплінарного впливу виражається у певних позбавленнях об'єктивного характеру та суб'єктивному сприйнятті порушником наслідків вчиненого ним правопорушення. У цьому разі відповідальність є індивідуальною й конкретною, забезпечується державним примусом і виражає ступінь негативної оцінки з боку держави не тільки проступку, а й особи прокурорсько-слідчого працівника, який допустив порушення.

Також слід підкреслити, що метою відповідальності є попередження можливості вчинення нових правопорушень та підвищення рівня дисципліни в органах прокуратури.

Поняття дисципліни має складний, комплексний характер, адже вона не вичерпується належним виконанням якогось одного

обов'язку. Вона завжди стосується системи прав і обов'язків, тобто сукупності норм, правил, стандартів, яких необхідно дотримуватись. Дисципліна (лат. *disciplina*) – це покірність, слухняність, порядок підпорядкування [10, с. 449]; обов'язкове для усіх членів будь-якого колективу підпорядкування твердо встановленому порядку [11, с. 717]; твердо встановлений порядок, підпорядкування якому обов'язкове для усіх членів даного колективу [12, с. 545]. Також під поняттям дисципліни розуміють точне додержання усіма організаціями та громадянами встановленого порядку [13, с. 85]; обов'язкове для усіх членів цього колективу (усіх типів організації, від громадської до військової, для працівників підприємств, установ, навчальних закладів тощо) підпорядкування певному порядку, передбаченому статутом, правилами і т. д. [14, с. 481–482].

Основним нормативно-правовим актом, норми якого визначають види заохочень і дисциплінарних стягнень, порядок і права начальників щодо їх застосування, а також порядок оскарження дисциплінарних стягнень, є Дисциплінарний статут прокуратури України. Слід звернути увагу, що у Дисциплінарному статуті відсутнє чітке визначення поняття службової дисципліни працівників прокуратури. Пропонуємо визначити службову дисципліну в органах прокуратури як дотримання працівниками прокуратури Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України, наказів та інших нормативно-правових актів Генеральної прокуратури України, неухильне додержання присяги працівника прокуратури, сумлінне виконання службових обов'язків.

Дисциплінарна відповідальність працівників прокуратури передбачена чинним національним законодавством, зокрема, ч. 3 ст. 48 («Заохочення та відповідальність прокурорів і слідчих») Закону України «Про прокуратуру» [15], Дисциплінарним статутом прокуратури України, затвердженим постановою Верховної Ради України 06.11.1991. Вважаємо за доцільне затвердити Дисциплінарний статут прокуратури України на рівні закону України, як це зроблено відносно Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ України, Дисциплінарного статуту служби цивільного захисту, Дисциплінарного статуту митної служби України. Потреба в існуванні Дисциплінарного статуту прокуратури України, затвердженого спеціальним законодавчим актом, обумовлена наступними чинниками.

По-перше, це специфіка діяльності органів прокуратури, на яких покладено виконання функцій держави, що не співпадають з функціями інших державних органів.

По-друге, це підвищений рівень державної відповідальності прокурорів за неухильне додержання законів у своїй власній діяльності.

По-третє, це наявність певних ризиків, пов'язаних із вирішенням складних і конфліктних правозастосувальних ситуацій та підвищенням рівнем психологічної напруги працівників [16].

Також вважаємо, що у Дисциплінарному статуті прокуратури України слід найбільш повно визначити перелік дисциплінарних

стягнень, що можуть накладатися на працівників прокуратури. Відповідно до ст. 9 чинного Статуту, на сьогодні такими стягненнями є:

- 1) догана;
- 2) пониження в класному чині;
- 3) пониження в посаді;
- 4) позбавлення нагрудного знака «Почесний працівник прокуратури України»;
- 5) звільнення;
- 6) звільнення з позбавленням класного чину [9].

За характером санкцій дисциплінарні стягнення, передбачені Дисциплінарним статутом прокуратури України, можна поділити на:

– заходи дисциплінарного впливу, які не змінюють правового стану порушника дисципліни і не пов'язані безпосередньо з негативними для нього матеріальними наслідками (догана);

– заходи дисциплінарного впливу, які змінюють правовий стан порушника дисципліни і тягнуть за собою негативні наслідки (пониження в класному чині, пониження в посаді);

– виключний захід дисциплінарного стягнення – звільнення.

Чинність дисциплінарних стягнень у часі можна розмежувати на:

– разові (звільнення, позбавлення нагрудного знака «Почесний працівник прокуратури України»);

– тривалі (догана, пониження у класному чині, пониження у посаді).

Генеральний прокурор України має право застосовувати дисциплінарні стягнення, зазначені у названому статуті, у повному обсязі, за винятком позбавлення або пониження в класному чині державного радника юстиції 1, 2, 3-го класів, яке здійснюється Президентом України за поданням Генерального прокурора.

Прокурори АР Крим, областей, м. Києва та прирівняні до них прокурори мають право застосовувати такі дисциплінарні стягнення: догана, пониження у посаді, звільнення, крім пониження у посаді і звільнення працівників, які призначаються Генеральним прокурором України. У разі необхідності застосування заходу дисциплінарного стягнення, що перевищує повноваження зазначених прокурорів, вони вносять подання Генеральному прокурору України. Особи, нагороджені знаком «Почесний працівник прокуратури України», можуть бути звільнені з роботи лише за попередньою згодою Генерального прокурора України.

Дисциплінарне стягнення має відповідати ступеню вини та тяжкості проступку. Прокурор, який вирішує питання про накладення стягнення, повинен особисто з'ясувати обставини проступку та одержати письмове пояснення від особи, яка його вчинила. У разі необхідності може бути призначено службову перевірку.

Дисциплінарне стягнення застосовується протягом одного місяця з дня виявлення проступку, не враховуючи часу службової перевірки, тимчасової непрацездатності працівника та перебування його у відпустці, але не пізніше одного року з дня вчинення проступку. Особливу увагу слід звернути на строк проведення службової перевірки: він

не може перевищувати двох місяців. За один і той же проступок може бути накладено тільки одне стягнення [9].

У разі вчинення працівником діяння, не сумісного з перебуванням на роботі в органах прокуратури, його звільнення проводиться незалежно від часу вчинення проступку.

Про накладення дисциплінарного стягнення видається наказ прокурора, який оголошується працівнику під розписку. Наказ про притягнення до дисциплінарної відповідальності може бути оскаржено працівником Генеральному прокурору України в місячний строк з дня ознайомлення з наказом. Генеральний прокурор приймає рішення по скарзі у десятиденний строк, а в разі проведення перевірки – не пізніше одного місяця з дня надходження скарги. Про прийняте рішення повідомляється працівник, який звернувся із скаргою. Оскарження наказу не зупиняє виконання дисциплінарного стягнення.

Рішення Президента України та Генерального прокурора України про застосування деяких дисциплінарних стягнень або відмова у поновленні на роботі прокурорсько-слідчих працівників, звільнених прокурорами АР Крим, областей, м. Києва та прирівняними до них прокурорами, можуть бути оскаржені до Верховного Суду України в місячний строк.

Працівник вважається таким, що не має дисциплінарного стягнення, якщо протягом року з дня його накладення на нього не було накладене нове дисциплінарне стягнення [9].

Дисциплінарне стягнення може бути знято прокурором, який видав наказ, або вищим прокурором раніше року, якщо працівник виявив дисциплінованість і сумлінність у виконанні службових обов'язків. У таких випадках стягнення знімається наказом з оголошенням його всім, кому було оголошено наказ про накладення стягнення.

Провідними фахівцями Української асоціації прокурорів розроблено оновлений проект Дисциплінарного статуту прокуратури України [16–18], нормами якого передбачене запровадження таких видів дисциплінарних стягнень:

- 1) догана;
- 2) пониження у класному чині чи військовому званні на один ступінь або перенесення терміну присвоєння класного чину чи військового звання до одного року;
- 3) попередження про неповну службову відповідність;
- 4) переведення на нижчу посаду;
- 5) переведення на нижчу посаду з пониженням у класному чині (військовому званні) на один ступінь;
- 6) звільнення з роботи;
- 7) звільнення з роботи з позбавленням класного чину чи військового звання, та (або) нагрудних знаків і почесних звань, наданих Генеральним прокурором України [17].

Аналіз запропонованих новацій свідчить про те, що автори проекту значно розширили перелік стягнень, які можуть застосовуватися до працівників прокуратури, а це навряд чи узгоджується з процесами демократизації в діяльності прокуратури. Зокрема, нелогічним видається таке стягнення, як переведення на нижчу посаду з пониженням у класному чині (військовому званні) на один ступінь. У проекті передбачено комплексні дисциплінарні стягнення, які фактично містять кілька стягнень. Це не зовсім узгоджується з положеннями чинного Статуту і проекту щодо можливості накладення лише одного стягнення за один дисциплінарний проступок.

На нашу думку, у новому Статуті доцільно передбачити вичерпний перелік обтяжуючих обставин і примірний перелік пом'якшуючих обставин, що сприятиме усуненню необ'єктивності під час визначення провини працівника за вчинене порушення службової дисципліни.

Принципово важливим для забезпечення незалежності прокурорів, особливо в їх взаємовідносинах із контролюючими і правоохоронними органами, є встановлення імунітету від притягнення до адміністративної відповідальності за рішеннями органів, зазначених у главі 17 КУпАП (за винятком відповідальності за управління транспортним засобом у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння). Надання права накладати на прокурорів адміністративних стягнень особам, на яких поширюються наглядові повноваження стосовно прокуратури, може сприяти застосуванню тиску на працівників прокуратури з метою втручання в їхню професійну діяльність. З огляду на зазначене було би більш доцільним віднести розгляд цих питань до компетенції керівників прокуратур як за дисциплінарні правопорушення, оскільки вчинення прокурором правопорушення, навіть поза службовою діяльністю, може розглядатися як дисциплінарний проступок.

Досить непростим є питання щодо строку давності у притягненні працівника прокуратури до відповідальності за дисциплінарний проступок. Відповідно до ч. 1 ст. 12 чинного Статуту, дисциплінарне стягнення застосовується протягом одного місяця з дня виявлення проступку, не враховуючи часу службової перевірки, тимчасової неприцездатності працівника і перебування його у відпустці, але не пізніше одного року з дня вчинення проступку [9]. У разі вчинення працівником діяння, не сумісного з перебуванням в органах прокуратури, його звільнення проводиться незалежно від часу вчинення проступку.

У зв'язку із цим необхідно чітко визначити день виявлення дисциплінарного проступку. На нашу думку, день встановлення факту дисциплінарного правопорушення має співпадати з днем закінчення призначеної з цього приводу службової перевірки. Таким чином, до місячного строку давності, який встановлено чинним Статутом і проектом нового Статуту, крім вищенаведених обставин, потрібно зарахувати також строк проведення службової перевірки.

Новацією проекту Дисциплінарного статуту є те, що зменшено строк давності, який обчислюється з дня вчинення проступку, з 1 року до 6 місяців. Слід звернути увагу на те, що в разі виявлення порушень, пов'язаних із бездіяльністю посадових осіб прокуратури, дата вчинення правопорушення і дата виявлення правопорушення найчастіше співпадають. Таким чином, це питання у проекті вирішується аналогічно до положень ст. 148 КЗпП України. Вважаємо, що норму ч. 3 ст. 12 чинного Статуту доцільно зберегти, оскільки необхідно враховувати специфічний характер проступків, які можуть вчинятися працівниками органів прокуратури, та їх наслідки.

Важливе значення має встановлення певного процесуального порядку проведення службової перевірки. У зв'язку із цим погоджуємося з думкою Ю. Полянського, який пропонує під службовою перевіркою розуміти сукупність процесуальних дій, спрямованих на встановлення складу дисциплінарного проступку у діяннях прокурора або слідчого прокуратури» [19].

Відповідно до ст. 15 проекту Дисциплінарного статуту прокуратури України, для проведення службових перевірок і прийняття рішення у дисциплінарному провадженні у прокуратурах АР Крим, областей, міст Києва та Севастополя створюються дисциплінарні комісії, у Генеральній прокуратурі України створюється Вища дисциплінарна комісія [17]. Члени дисциплінарних комісій обираються на чотири роки таємним голосуванням делегатів на конференціях прокурорсько-слідчих працівників органів прокуратури обласного рівня та Всеукраїнській конференції працівників прокуратури. Поділяємо точку зору Ю. Полянського, який пропонує до Статуту включити норму про те, що члени дисциплінарних комісій є незалежними від керівників відповідних прокуратур і приймають рішення у дисциплінарних справах відповідно до закону за своїм внутрішнім переконанням [19].

Частиною 3 ст. 15 проекту Дисциплінарного статуту прокуратури України передбачено, що Положення про порядок обрання та організацію діяльності дисциплінарних комісій затверджується наказом Генерального прокурора України [17]. Але ця пропозиція викликає певний сумнів, оскільки ці питання перебувають у безпосередньому зв'язку з притягненням працівників прокуратури до дисциплінарної відповідальності і, на нашу думку, мають бути враховані у Дисциплінарному статуті. У зв'язку з цим вважаємо, що немає необхідності виокремлювати це Положення в самостійний нормативно-правовий акт.

Слід зазначити, що з метою вдосконалення діяльності прокуратури України у сфері притягнення прокурорсько-слідчих працівників до дисциплінарної відповідальності у Статуті необхідно передбачити певні процесуальні гарантії, спрямовані на запобігання порушенням прав вказаної категорії осіб.

По-перше, потрібно врахувати у нормах Статуту, що розгляд справи має відбуватися у межах строку давності притягнення до дисциплінарної відповідальності.

По-друге, доцільно передбачити чіткі критерії об'яжуючих обставин і примірний перелік пом'якшуючих обставин, за яких було вчинено дисциплінарний проступок.

По-третє, необхідно передбачити, щоб рішення щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності приймалися шляхом таємного голосування.

По-четверте, доцільно передбачити право керівника прокуратури приймати рішення щодо притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності після винесення рішення дисциплінарної комісії.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що законодавче регулювання інституту дисциплінарної відповідальності характеризується наявністю недоліків у правовому регулюванні дисциплінарної відповідальності працівників прокуратури. Одним із напрямів подолання цієї проблеми може бути прийняття єдиного нормативно-правового акта, в якому містяться б положення про підстави та порядок дисциплінарного провадження щодо працівників прокуратури України. Також під час визначення виду і міри покарання необхідно врахувати: характер проступку, його наслідки, обставини, за яких його було вчинено, попередню поведінку винного, його ставлення до службових обов'язків, стаж роботи та рівень кваліфікації.

Список літератури: 1. Смирнов В. Н. Понятие дисциплинарной ответственности / В. Н. Смирнов // Правоведение. – 1969. – № 3. – С. 51–56. 2. Братусь С. Н. Юридическая ответственность и законность (очерк теории) / С. Н. Братусь. – М. : Юрид. лит., 1976. – 214 с. 3. Гришковец А. А. Правовое регулирование дисциплинарной ответственности государственных служащих / А. А. Гришковец // Право и политика. – 2001. – № 9. – С. 59. 4. Иоффе О. С. Вопросы теории права / О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский. – М. : Госюриздат, 1961. – 361 с. 5. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. – М. : Юрид. лит., 1974. – 352 с. 6. Самощенко И. С. Сущность юридической ответственности в советском обществе / И. С. Самощенко, М. Х. Фарушкин. – М. : Знание, 1974. – 43 с. 7. Ветрова Г. Н. Уголовно-процессуальная ответственность / Г. Н. Ветрова. – М. : Наука, 1987. – 68 с. 8. Венедиктов В. С. Теоретические проблемы юридической ответственности в трудовом праве / В. С. Венедиктов – Харьков : Консум, 1996. – 136 с. 9. Про затвердження Дисциплінарного статуту прокуратури України : постанова Верховної Ради України від 6 листоп. 1991 р. № 1796-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 4. – Ст. 15. 10. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. – М. : Рус. яз., 1980. – Т. 1. – 700 с. 11. Ушаков Д. Н. Толковый словарь русского языка : в 4 т. / Д. Н. Ушаков. – М. : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1934–1939. – 1566 с. 12. Евгеньев А. П. Словарь русского языка / А. П. Евгеньев. – М. : Рус. яз., 1957. – 625 с. 13. Юридический энциклопедический словарь / [гл. ред. А.Я. Сухарев]. – М. : Сов. Энцикл., 1984. – 415 с. 14. Большая советская энциклопедия. – М. : Изд-во БСЭ, 1952. – Т. 14. – 556 с. 15. Про прокуратуру : закон України від 5 листоп. 1991 р. № 1789-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793. 16. Долежан В. В. Прокуратура потребує демократичного Дисциплінарного

статуту / В. В. Долежан // Радник юстиції. – 2006. – № 1. – С. 13–16. **17.** Дисциплінарний статут прокуратури України [Електронний ресурс] // Радник юстиції. – 2006. – № 1 (2). – Режим доступу: http://www.uap.org.ua/ua/journal/2_6.html?_m=publications&_t=rec&id=15376. **18.** Артеменко І. О. Дисциплінарний статут не зняття службових розправ над принциповими прокурорами та слідчими / І. О. Артеменко // Радник юстиції. – 2006. – № 1. – С. 17–20. **19.** Полянський Ю. Щодо змісту майбутнього Дисциплінарного статуту прокуратури України / Ю. Полянський // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 12 (54). – С. 69–74.

Надійшла до редколегії 26.11.2012

Исследованы сущность и механизм реализации дисциплинарной ответственности прокуроров. Проанализированы основания данного вида юридической ответственности прокурорско-следственных работников; очерчены основные недостатки современного состояния законодательства о дисциплинарной ответственности прокурорско-следственных работников и сформулированы предложения по его усовершенствованию.

The essence and mechanism of realization of disciplinary responsibility of public prosecutors are researched. The grounds of this type of legal responsibility of public prosecutor's-consequence workers are analyzed; the basic lacks of the modern legislation about the disciplinary responsibility of public prosecutor's-consequence workers are certain and the suggestions on its improvement are formulated.

УДК 349.412“18”(477.75)

І. Ю. Стрельникова

ПРОБЛЕМИ ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ У КРИМУ (1802–1810 РР.)

Досліджено проблемні питання, що виникли в процесі розгляду земельних спорів Комісією для вирішення спорів про право на володіння землями на Кримському півострові (1802–1810 рр.).

Після приєднання у 1783 р. Криму до Російської імперії найскладнішим політичним питанням виявилось земельне. Земля була й є цінним ресурсом. Від земельної політики, яку проводить влада, залежить громадська підтримка останньої. Але, як свідчить історичний досвід, задовольнити усі прошарки населення у сфері землі ще нікому не вдавалося.

Отже, як у наш час земельне питання залишається найактуальнішим в Україні, так і на початку ХІХ ст. воно було найважливішим на території Криму. Слід зазначити, що земельні відносини у Криму часів Російської імперії ставали темою дослідження неодноразово. Проте, земельна проблематика є настільки обширною й складною, що різні аспекти цієї теми потребують подальшого вивчення. Серед вчених, праці яких присвячені означеній проблемі, слід згадати Г. Ф. Блюменфельда й Ф. Ф. Лашкова [1]. Вони залишили перші
© Стрельникова І. Ю., 2012